

та радіологічного контролю в пунктах пропуску через державний кордон та в зонах діяльності митниць держкоінспектор зобов'язаний провести заходи первинного обстеження виявленого підозрюваного матеріалу/об'єкта та попереднього встановлення меж контрольованої зони та підготувати висновки про основні параметри радіаційної обстановки на місці виявлення підозрюваного матеріалу/об'єкта, де зазначаються тип радіоактивних матеріалів, їх характеристики і можливість зовнішнього та внутрішнього опромінення персоналу та населення, а також у разі потреби - рекомендації щодо якнайшвидшого приведення радіоактивних матеріалів у безпечний для населення і навколишнього природного середовища стан [2].

Отже, держкоінспектор у пункті пропуску через державний кордон і в зоні діяльності митниць призначення та відправлення повинен бути компетентним, щоб здійснювати екологічний та радіаційний контроль вантажів і транспортних засобів.

У такого держкоінспектора мають бути сформовані уміння:

- проводити радіаційно-дозиметричні вимірювання;
- захистити себе і оточуючих від впливу радіації;
- достовірно оцінити радіаційну обстановку на місці виявлення підозрюваного матеріалу/об'єкта;
- надати обґрунтовані висновки про стан радіаційної безпеки вантажу і доквілля та рекомендації щодо протирадіаційного захисту;
- визначати небезпечні властивості відходів, інших вантажів, та способи їх безпечного перевезення;
- визначати заборонені для використання і перевезення озоноруйнівні речовини;
- визначати об'єкти рослинного і тваринного світу, які можуть бути перевезені через державний кордон України лише з дозволу відповідних державних органів.

Безперечно, що зазначені уміння можуть бути сформовані за наявності знань з хімії, фізики, біології, екологічної безпеки, основ радіоекології, природоохоронного законодавства, в решті решт української мови.

Зміст мотиваційної та поведінкової складової компетенцій держкоінспектора визначається також вимогами та положеннями Закону України “Про державну службу”, зокрема ст.5, де виписані вимоги до етики поведінки держслужбовця, та статтях 3, 4, 10, 29, де виписані положення, які мають безпосередній вплив на формування мотиваційної складової. Наприклад, у ст. 4 зазначено, що право на державну службу мають громадяни України, які одержали відповідну освіту і професійну підготовку.

Тож предметні компетенції з екологічного інспектування, на нашу думку, слід розглядати як суму певних знань і умінь, які формуються на базі загальнонавчаних ключових компетенцій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Біла Т.М., Марчук Г.П. Предметні компетенції з хімії як складова ключових компетенцій особистості : матеріали навчально-методичного семінару [“Особливості організації навчально-виховного процесу підготовки фахівців за напрямом “Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природоористування”], (Херсон, 17- 19 вересня 2009 р.) / М-во освіти і науки України. Херсон. держ. аграр. ун-т. – Херсон: Олді-плюс, 2009. – С. 1-8.
2. Постанова КМУ Кабінету Міністрів України від 2 червня 2003 р. N 813 «Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади та юридичних осіб, які провадять діяльність у сфері використання ядерної енергії, в разі виявлення радіоактивних матеріалів у незаконному обігу» [Електронний ресурс] : Законодавство України. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua/>.
3. Закон України “Про державну службу” / Відомості Верховної Ради України, 1993. – № 52. – С. 490.

УДК: 336.15:502.131.1(477)

Борнос В.М., Шкодкіна Ю.М. (Україна, Суми)

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

Економічний розвиток довгий час вважався ключовим фактором прогресу та в даному контексті розглядався відокремлено від соціальної справедливості (не лише в часових межах одного покоління) та екологічної безпеки розвитку. Хоча опосередковано питання сталого розвитку підіймалися ще у 18-19 століттях (коли Т.Мальтус, Д.Рікардо оцінювали можливість впливу дефіцитних природних ресурсів призвести до затримки розвитку економіки, зростання населення та рівня якості його життя), теорія сталого розвитку набула всесвітнього визнання лише в другій половині 20-го століття. З цього часу у світі активно починають пропагуватися ідеї ресурсозберігаючих технологій, екологічно безпечних виробництв та ін., та заходи спрямовані на досягнення стабільного розвитку трьох складових: екологічної, економічної та соціальної, практична реалізація яких, у свою чергу, потребує відповідних джерел фінансування.

На теперішній час, науковцями та економістами-практиками запропоновано чимало механізмів та окремих інструментів фінансування сталого розвитку. Так, питанням дослідження фінансової сторони забезпечення стійкого розвитку присвячені праці вітчизняних вчених Н.В.Стукало, М.І.Деркача, О.С.Бадрака, І.М.Вахович, та таких зарубіжних фахівців як Д.Х.Медоуз, Д.Л.Медоуз, Х.Дейлі, С.Шмідхейні та інших. Проте, більшість з

них має або суто теоретичний характер, або не можуть застосовуватись на практиці для окремих країн чи регіонів (наприклад, через неякісну та/або неповну чи взагалі відсутню інформаційну базу для розрахунків).

В межах даної роботи було розглянуто інструменти і механізми фінансування сталого розвитку, проблеми їх використання та проаналізовано можливість їх застосування для країн, що розвиваються, зокрема для України.

Забезпечення сталого розвитку, особливо його екологічної складової, однаково важливе як для розвинутих країн, так і для країн, що розвиваються. Різниця лише в розподілі тягаря заподіяної шкоди навколишньому середовищу. Вважається, що північні країни відповідальні за переважну більшість наслідків екодеструктивного впливу своєї діяльності у світі і саме вони першочергово повинні і мають можливість здійснювати заходи направлені на захист навколишнього середовища, зокрема зменшення викидів парникових газів або тих, що стоншують озоновий екран планети. Такі країни мають більше прагнути та намагатися досягти сталого екологічного розвитку та вести за собою південні країни. Останні ж більшою мірою спричинюють ерозію ґрунтів, вирубування лісів, забруднення води та інші негативні наслідки для природного середовища, що пояснюється більшою залежністю перехідних економік таких країн від природних ресурсів, особливо відновлюваних [1]. За даними першого глобального системного аналізу екологічних наслідків, заподіяних країнами з різним рівнем доходу («Оцінка екосистем на порозі тисячоліття»), проведеного Світовим Банком та ООН, екологічні збитки завдані країнам, що розвиваються, найбагатшими націями світу сягають більше ніж 1,8 трлн.дол., що складає сумарний борг так званих країн третього світу. Розрахунки проводилися для країн з високим, середнім та низьким рівнем доходу з 1961 року по 2000 рік, відповідно до них збиток від викидів парникових газів у країнах з низьким рівнем доходу склав 740млн.дол., коли країни з високим рівнем доходу завдали збитку в розмірі 2,3трлн.дол. [2].

Згідно Міжнародної конференції з фінансування розвитку серед джерел фінансового забезпечення сталого розвитку виділяють [3]:

- внутрішні фінансові ресурси;
- міжнародні фінансові ресурси;
- міжнародне співробітництво для розвитку;
- міжнародна валютна система.

Фінансові ресурси внутрішнього походження включають національні державні та приватні інвестиції, впровадження податків та реформ спрямованих на акумуляцію коштів або ж їх вивільнення з подальшим вкладанням у заходи спрямовані на забезпечення сталого розвитку, надання субсидій та пільг суб'єктам, які враховують у своїй діяльності екологічний фактор, що у свою чергу сприяє зменшенню негативного впливу на навколишнє природне середовище. Одним з найпоширеніших інструментів, виконуючих як фіскальну так і компенсаційну функцію, є екологічне оподаткування. В основі екологізації податкових систем різних країн лежить ідея екологічного податку Пігу, а сам механізм оподаткування з метою захисту навколишнього природного середовища кожна країна розробляла самостійно. Найбільш успішно екологічне оподаткування впроваджене в країнах Північної Європи (Норвегія, Швеція, Фінляндія, Данія, Нідерланди) та в США. Так, у 2002 році в Ірландії було введено податок на пластикові пакети в розмірі 0,15 євро, які до цього надавалися безкоштовно під час здійснення покупки. В результаті впродовж наступних двох з половиною років використання таких пакетів скоротилося на 90% і був очевидним пов'язаний з цим ефект у вигляді скорочення сміття на вулицях. При цьому витрати на адміністрування цього податку були порівняно мізерними: склали лише 3% від отриманих доходів [4].

До 2011 року основу системи екологічного оподаткування в Україні склали збори за використання природних ресурсів та збір за забруднення навколишнього природного середовища, останній з введенням Податкового кодексу України, що набрав чинності з 1 січня 2011 року, був замінений на екологічний податок [5]. Збір за забруднення НПС був одним із перших еколого-економічних інструментів природоохоронної діяльності запроваджених в Україні, проте впродовж останніх десяти років ефективність його застосування була заниженою: в період з 2002 року по 2009 рік коштів акумульованих в бюджет від збору за забруднення НПС недостатньо було навіть для фінансування половини витрат бюджету на охорону НПС [6].

Введення екологічного податку в Україні, на наш погляд, має як переваги, так і недоліки в порівнянні з усуненням збором за забруднення НПС. Встановлені більш високі ставки податку порівняно з існуючими низькими нормативами збору, можуть сприяти більш ефективній реалізації фіскальної функції екологічного оподаткування, але слід враховувати, що у повному обсязі податок стягуватиметься лише починаючи з 2014 року [5]. З іншого боку, збір за забруднення НПС передбачав цільове використання зібраних коштів, коли надходження від екологічного податку можуть просто «розчинитися» в бюджеті не маючи цільового призначення. В даному контексті ми погоджуємось з результатами дослідження МВФ, за яким у країнах, що розвиваються, для екологічного оподаткування значно більше можливостей, ніж фактично використовується, але його впровадженню має передувати виконання ряду умов для отримання успішного результату [7]. Зокрема, забезпечення більш прозорого процесу розподілу бюджетних коштів та належного податкового регулювання.

Міжнародні фінансові ресурси надходять до країн-реципієнтів здебільшого як допомога від міжнародних фінансових організацій та через прямі зарубіжні інвестиції. З такою метою у 1991 році було організовано незалежну фінансову організацію Глобальний фонд навколишнього середовища, який об'єднує 182 урядові члени в партнерстві з іншими міжнародними установами, приватним сектором та неприбутковими організаціями, та надає гранти країнам, що розвиваються, для реалізації проектів пов'язаних зі збереженням біорізноманіття, зміною клімату, міжнародних водами, озоновим шаром, деградацією ґрунтів та стійкими

органічними забруднювачами. Для України даною організацією фінансувалось 18 проектів, з яких 6 орієнтовані на збереження біорізноманіття в Україні, ще 6 пов'язані зі зміною клімату, цільовою областю інших були речовини, що загрожують озоновому шару планети, та стійкі органічні забруднювачі [8].

Також серед найбільших організацій донорів виділяють Глобальний екологічний фонд (ГЕФ), проте отримувачами фінансових ресурсів від нього виступають не країни, а окремі підприємства чи компанії. Офіційної інформації щодо фінансування ГЕФу в Україні немає [9].

Пряме інвестування для країн, що розвиваються, виступає одним з найбільш важливих та реальних джерел забезпечення їх сталого розвитку. Особливо у випадках коли через обмежені бюджетні кошти, боргову кризу та зменшення інтересу в наданні традиційної фінансової допомоги на розвиток, розвинені країни припиняють фінансування, як це мало місце в 1980-ті роки та в кінці минулого десятиріччя. Для збільшення обсягів приватних іноземних інвестицій країни намагаються забезпечувати економічну та законодавчу стабільність держави, прозорість фінансової та правової систем, стимулювати приватних інвесторів шляхом укладання угод між державами, тощо. Але не для всіх країн такі заходи будуть однаково ефективними та сприятимуть збільшенню об'ємів прямого іноземного інвестування.

Країни, що розвиваються, укладають двосторонні угоди з інвестування з розвиненими країнами, що дозволяє уникнути подвійного оподаткування, забезпечити відповідні стандарти взаємодії та відношення до іноземних інвесторів, а також гарантувати компенсацію за експропрійовану власність та вільне переміщення капіталу та прибутків. Проте, укладення двосторонніх угод ефективно лише для групи країн, що розвиваються, із середнім рівнем доходу, для країн же з низьким рівнем доходу вони є неефективними у залученні прямих інвестицій [10]. Україна в рамках цього дослідження віднесена до групи країн із середнім рівнем доходу, тому, для неї двосторонні угоди з розвиненими країнами є виправданими і таке джерело фінансування сталого розвитку відповідно можливе для використання в Україні.

Міжнародне фінансове співробітництво для розвитку передбачає укладення двосторонніх і багатосторонніх угод з міжнародними фінансово-кредитними установами, які надають фінансову допомогу країнам у вигляді позик, включаючи позики на пільгових умовах, субсидії, а також полегшення тягаря заборгованості шляхом списання боргів, зміни термінів або інших умов надання фінансової допомоги. Країни, що розвиваються, мають завеликий зовнішній борг, який, у свою чергу, стримує їх власний розвиток через необхідність сплачувати кошти зовнішнім кредиторам та таким чином відволікати внутрішні фінансові ресурси.

Для зменшення тягаря зовнішнього боргу країн, що розвиваються, світові фінансово-кредитні установи ініціюють програми спрямовані на часткове або повне списання боргів країн-боржників, призупинення виплат за наданими позиками. Так, у 1996 році Міжнародний валютний фонд (МВФ) спільно зі Світовим банком (СБ) ініціювали НІРС (Heavily Indebted Poor Countries) – програму полегшення боргів для найбільш бідних країн, за якою 40 країнам, що розвиваються, з високим рівнем бідності протягом послідовних років повністю або частково списувалася зовнішня заборгованість. Більшість країн, що отримують послаблення тягаря боргу, - країни Африки [11]. У 2005 році Великою вісімкою було погоджено нову програму-доповнення до НІРС - MDRI (Multilateral Debt Relief Initiative), яка забезпечувала 100% скасування боргів НІРС країн, які вони винні були Світовому банку, МВФ та Африканському банку розвитку.

За даними Світового банку, загальний зовнішній борг України у 2005 році складав 33,3 млрд доларів США [11]. Починаючи з 2009 року він різко збільшувався: протягом 2008 року він складав 80 млрд. доларів США, а в 2009 – зріс до \$100 млрд. У 2010 році загальний зовнішній борг України виріс майже на 14 млрд доларів, або на 13,5% і станом на 1.01.2011 року становив 117,3 мільярди доларів США. За підсумками минулого року Україна була одним з найбільших боржників МВФ [12].

За розрахунками британської організації дослідників NEF (New Economics Foundation) Україна потребує списання 36% боргу для можливості забезпечення державою базових потреб громадян в охороні здоров'я, освіті, інфраструктурі, без оподаткування громадян, які живуть за межею бідності (\$3 на день) [13]. Проте, оскільки Україна офіційно розглядається як країна з середнім рівнем доходу вона не має права списання боргів в рамках програм НІРС чи MDRI.

Отже, механізм списання боргів прийнятний лише для країн, що розвиваються, з низьким рівнем доходу. Джерелом фінансування сталого розвитку України можуть виступати інші інструменти доступні в межах міжнародного фінансового співробітництва, зокрема нові позики. Однак, необхідно враховувати те, що останні знову таки нарощують суму зовнішнього боргу та збільшують довгострокову залежність України від зовнішніх кредиторів. Протягом останніх років склалася тенденція важкого досягнення домовленостей між Україною та організаціями і країнами-позичальниками з приводу отримання позикових коштів, що призводить до більш жорстких вимог до України.

На сьогодні, для України найбільш можливими виступають способи фінансування сталого розвитку через впровадження податків та реформ спрямованих на акумуляцію внутрішніх фінансових ресурсів, отримання коштів від державних та приватних інвесторів як внутрішнього, так і зовнішнього походження, а також отримання грантів від екологічних фондів.

Крім зазначених джерел фінансування сталого розвитку, існують й інші альтернативні механізми та інструменти фінансового забезпечення. Але вони мають більш опосередкований вплив на забезпечення сталого розвитку, наприклад, запобігання фінансовим кризам забезпечене ефективною міжнародною валютною системою, і будуть розглядатися в наступних дослідженнях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Goodland R., Daly H. Environmental Sustainability: Universal and Non-negotiable // Ecological Applications, 6(4), 1996, pp.1002-1017.
2. Millenium Ecosystem Assessment, 2005. Ecosystems and Human Well-being: Synthesis Reports, World Resources Institute, Washington, DC - <http://maweb.org/en/Index.aspx>
3. Международная Конференция по финансированию развития - <http://www.un.org/russian/conferen/ffd/>
4. Eurocommerce. The use of LCAs on plastic bags in an IPP context, Brussels: Eurocommerce, 2004, p.15.
5. Податковий кодекс України. – К.: Кондор, 2011. – 472с.
6. Серебрянський Д.М., Новицька Н.В. Збір за забруднення навколишнього природного середовища: дослідження семантики терміну та аналіз економіко-екологічної дієвості// Зб.наук.праць Національного університету ДПС України. – 2009. – №2. – С.320-331.
7. Prust J. Environmental Taxation in Developing Countries. – International Monetary Fund, 2004 - <http://www.eclac.cl/dmaah/noticias/discursos/3/14283/02.pdf>
8. The Global Environment Facility (GEF) - <http://www.thegef.org/gef/whatisgef>
9. Global Environmental Fund - <http://www.globalenvironmentfund.com/>
10. Neumayer E. Do double taxation treaties increase foreign direct investment to developing countries? //Journal of Developed Studies, 43(8). pp.1501-1519.
11. Світовий банк - <http://web.worldbank.org/>
12. Міжнародний Валютний Фонд - <http://www.imf.org/>
13. The New Economics Foundation - <http://www.neweconomics.org/>

УДК 37.033

Шпаківська І.М., Козловський М.П. (Україна, Львів)**ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ СТРУКТУРОВАНИХ ДОКТОРСЬКИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ**

Завершення реформування третього рівня екологічної освіти в Україні потребує запровадження екологічних суркутованих програм та змін у науковій та освітній підготовці аспіранта. Обов'язковим елементом має бути формалізація навчально-наукового процесу з визначеною кількістю кредитів, яка забезпечуватиме як мобільність докторантів у рамках обраної тематики досліджень так і контроль за якістю здобутих знань, навиків самостійної науково-дослідницької діяльності та інтеграції в науковому просторі України та країн Європейського Союзу. Доцільним є ініціювання процесу наближення програми підготовки в аспірантурі до структурованих програм докторських шкіл, а саме розроблення міждисциплінарних і спеціалізованих курсів на базі регіональних наукових центрів МОНМС та НАН України як доповнення до уже існуючих.

Екологічні проблеми сучасності, серед яких найгострішими є знеліснення та опустелювання, збіднення генофонду, збільшення дефіциту відновних і невідновних природних ресурсів, негативні зміни у внутрішньому біосферному та навколобіосферному просторі та інші складні антропогенні процеси третього тисячоліття є свідченням якісно нового стану на планеті загалом й в Україні зокрема. З огляду на це збільшується потреба у фахівцях-екологах вищої кваліфікації, які можуть оцінити характер і глибину антропогенної трансформації компонентів навколишнього природного середовища, розробляти адекватні науково-методичні та організаційно-господарські заходи для їх попередження чи усунення, закласти підвалини для переходу до розумного керування екологічними процесами для забезпечення основних пріоритетів екологічної політики сучасності (Голубець, 2010).

В Україні досі існує система підготовки кадрів вищої наукової кваліфікації через аспірантуру, яка не забезпечує виконання узятих на себе міжнародних зобов'язань щодо впровадження третього циклу вищої освіти, який відповідатиме вимогам Єдиного європейського освітнього простору (ЕНЕА). Незважаючи на те, що Україна, як учасник Болонського процесу, взяла на себе зобов'язання запровадити докторські програми як третій цикл навчання ще в 2010 році, до тепер чинним залишається здобування наукового ступені кандидата наук шляхом навчання в аспірантурі (або статусі здобувача), яке повинна завершуватися захистом дисертаційної роботи та присвоєнням наукового ступеня за відповідною спеціальністю.

Зараз в Україні, відповідно до паспорту спеціальностей ВАК України, науковий ступінь кандидата наук за спеціальністю 03.00.16 – «екологія» присуджується в галузі біологічних, сільськогосподарських і медичних наук. В 2004 р. президія ВАК України затвердила англomовну форму додатка до диплома кандидата наук, який засвідчує відповідність наукових ступенів "кандидат наук" в Україні і "Doctor of Philosophy" (PhD) — за кордоном. Цей документ складено відповідно до зразка, розробленого Європейською комісією, Радою Європи та ЮНЕСКО, але він лише формально прирівнює ступінь кандидата наук в Україні до доктора філософії.

Істотні зміни на третьому освітньому рівні також задекларовані у новому варіанті (проекті) Закону України «Про вищу освіту», який передбачає запровадження освітньо-наукового рівня «доктор філософії», який буде здобуватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня магістра і передбачає засвоєння відповідної освітньо-наукової програми. Підготовка докторів філософії має відбуватися в наукових центрах МОНМС та НАН України, за рахунок кредитно-трансферної системи ECTS для оцінювання успішності докторського навчання.